

RIDICAREA MĂNĂȘTIRII MIHAI VODĂ: ÎNTRE LEGENDĂ ȘI REALITATE

Dr. Letiția-Mirela Cristea

Abstract: The name of Michael the Brave is linked to the only monastery that he built in the city of Bucharest. The legend, in all its versions, presents that the future prince Michael the Brave, suspected to be „royalty”, and implicitly, to be a future candidate for the Alexander the Evil’s throne, is condemned to death, by Alexander. On the way to the place of execution, Michael passes by the White Church from Postavari, also named Ghiorma’s Church or Caplea’s Church, dedicated to Saint Nicholas, where he is praying, promising that if he escapes from death, he will raise a religious settlement that will have the same spiritual patron.

To support this legend comes the information from the book of Patriarch of Constantinople Jeremiah the IInd, from October 1591. The act reminds that the patriarch, who was visiting Bucharest, saw that Caplea’s Church, located on the shore of Dâmbovița a river, although it was a rich church, it had a huge drawback, being exposed to the frequent floods. Those times the place had become swampy, causing illnesses, and the monks could no longer live there. In this context, a solution had to be found, and that was to elevate another church, fact authorized even by Patriarch Jeremiah the IInd. The one who was going to build this church was Michael who at that time was surrogate of Craiova’s Ban. Thus, the future Michael the Brave’s Monastery was elevated, and it also included hermitages for the monks who came to settle there, having a well-established role in the patriarch’s acta, that is to serve God, to keep, to care for and to increase the wealth of the monastery.

The same document is important also because it reminds of a custom of the time, namely the act of dedicating a new monastery from the Romanian space to a monastery from Mount Athos. Thus, Michael the Brave’s monastery became the metoh of Simonopetra, and all the incomes initially given by Michael the Brave and later, by his descendants, would reach Simonopetra. According to those times, to reinforce this acta, at the end of the document there are curses upon all those who dare to violate the stipulated provisions.

Thus was build one of the most important and richest monasteries in Bucharest.

Keywords: Michael the Brave’s Monastery, Caplea’s Church, legend, Michael the Brave, metoh, patriarchal acta, church dedication

Complexul arhitectural Mihai Vodă a fost ridicat de către Mihai Viteazul, domnitor al Țării Românești (1593-1601), fiind singurul sfânt locaș din București ctitorit de acesta.

Ca toate așezămintele de acest gen, și mănăstirea Mihai Vodă are o frumoasă legendă care încearcă să explice nu numai cauzele ridicării ei, dar și condițiile în care aceasta s-a realizat. Conform acesteia, într-o iarnă geroasă, Mihai este prins din porunca lui Alexandru-Vodă cel Rău și osândit la moarte deoarece, ca presupus fiu al lui Pătrașcu

Vodă cel Bun¹ (Crăciun, 1928, 52-55), avea șanse să ajungă pe tronul Țării Românești. Drumul spre locul execuției se pare că trecea pe lângă biserica „*jupănesei Caplea*”, unde s-a rugat icoanei Sfântului Ierarh Nicolae să-l salveze, promițându-i că-i va ridica o mănăstire (Lahovari, Brătianu, Tocilescu, 1, 1898, 712), după cum reiese și din cronica vornicului Radu Popescu: „*Care auzind domnul dentru acea vreme, au trimis cu urgie și l-au dus la București și trecând pă lângă Bisearica Albă în vremea liturghiei, s-au rugat armașilor să-l lase să asculte sfânta liturghie și lăsându-l, au intrat în besearică și rugându-se lui s-ti Nicolae, fiind hramul, că de-l va mântui să-i facă mănăstire în numele lui, precum au și făcut. Că ducându-l la domn și tăgăduind de năpaste, au jurat cu 12 boiari că nu iaste fecior de domn și au scăpat. Dentru care nevoe scăpând și sperindu-se, au fugit la Poartă și găvind pe tată-său acolo, fiind om mare al Porții, i-au scos domniea în țară, sau, cum zic alții, că fiind capichehaea un Iane, care au fost rudă lui, având voe de la Poartă, i-au scos domniea. Ci, ori în ce chip au fost, domniea o au luat. Și luând domniea, mari vrednicii au făcut, mai vârtos cu vitejiile, precum istoria mai nainte va arăta. Și mănăstire încă au făcut, care să veade și să numeaște Mihaiu Vodă, precum s-au făgădui în nevoea lui*” (Popescu, 1963, 69-70).

Sprijinul spiritual oferit de sfânt a fost întărit și prin jurământul celor 12 boieri, astfel, Mihai scăpând de condamnare.

Conform unei alte versiuni, Mihai – „*un bărbat falnic și deosebit de arătos*” – este eliberat sub presiunea poporului strâns în număr îngrijorător de mare la locul pregătit pentru execuție. Pus în fața acestui context, Alexandru-Vodă a fost nevoit să cedeze, eliberând prizonierul (Anania, Luminea, Melinte, 1995, 67).

Continuând tradiția consemnată de cronicarul Radu Popescu, Szamosközi, în însemnările lui, redă și episodul ducerii spre locul de osândă a lui Mihai și modul cum s-a salvat de la moarte. În apropiere de Biserica Albă din Postăvari, condamnatul a cerut permisiunea de a se închina la sfintele icoane. Se pare că rugăciunile sale au fost ascultate, deoarece gădele a refuzat să îndeplinească aspra sancțiune. Astfel, Mihai, viitorul domn al Țării Românești, scăpa de pedeapsa hotărâtă de predecesorul său, supus prea plecat al Porții Otomane (Teodorescu, 1999, 245).

De asemenea, legenda arată cauza pentru care Mihai a ridicat mănăstirea care îi poartă numele astăzi și anume promisiunea făcută Sfântului Nicolae de a ridica o biserică în cazul în care acesta îl va salva de la moarte. Ridicarea unui nou lăcaș de cult de către Mihai, cu hramul Sfântului Nicolae, este confirmată și de actul Patriarhului Ieremia al II-lea. Gramata lui stipulează foarte clar că noua mănăstire a fost închinată la Muntele Athos, ceea ce legenda nu amintește deloc.

Nu putem vorbi despre momentul ridicării sau închinării mănăstirii lui Mihai Vodă,

1. Despre originea controversată a viitorului domnitor Mihai Viteazul, Ioachim Crăciun consemna existența a trei versiuni, toate recunoscând că acesta se trăgea din neamul lui Pătrașcu Voievod.

fără să menționăm câteva lucruri despre biserica „*jupânesei Caplea*”, cunoscută la unii istorici sub denumirea de bisericuța banului Ghiorma și adesea confundată cu biserica lui Mihai Viteazul. Deși sunt două locașuri diferite, ele au același patron spiritual – Sfântul Ierarh Nicolae, sunt închinată aceleiași mănăstiri athonite – Simonopetra, iar mănăstirea Mihai Vodă a preluat, fapt atestat și prin documente, averea bisericii „*jupânesei Caplea*”.

Care era legătura dintre *jupâneasa Caplea* și Mihai Viteazul?

Petronel Zahariuc amintește de faptul că această *jupâneasă* ar putea fi mătușa boierilor Buzești, prin neamul boierilor de la Izvorani. Interesant este nu numai că Izvorani este numele unei moșii care face parte din averea mănăstirii Mihai Vodă, ci și faptul că soția lui Mihai, Stanca, făcea parte din familia aceasta. Astfel, se poate spune că *jupâneasa Caplea* era mătușa lui Mihai și, prin rudenie, mănăstirea lui Mihai Viteazul a preluat averea acestei biserici.

Amintită în documente încă de la mijlocul secolului al XVI-lea, bisericuța era ctitorită de către *jupâneasa Caplea*, „*soția*” postelnicului Ghiorma. Cel mai vechi document referitor la acest locaș sfânt, aflat sub ocrotirea Sfântului Ierarh Nicolae, este datat între anii 1564-1568, și este cartea dată de Petru cel Tânăr. Acest act menționează că biserica avea hramul Sfântului Ierarh Nicolae, că a fost ctitorită de postelnicul Ghiorma și că a fost metoh închinat mănăstirii Simonopetra de la Muntele Athos: „*Dat-au domniia mea această carte a domnii mele sfintii și dumniizeștie mănăstiri, ce iaste Pâlcov, ce iaste muntii și den jos cu vie, hramului Sfântului Nicolae de la Mira Lichiei, ce au făcut cinstitul și îndreptătorul domnii mele, jupânul Gheorma vel postelnic și i-au dat și i-au închinat să fie metoh, ce se grăește locul la Simon Petru*” (D.R.H., 1983, B., V, 320, nr. 291; S.A.N.I.C., S. I. nr. 733; Fond M-rea Mihai Vodă, pachet III/1).

Biserica a primit, după obiceiul timpului, moșii, cum ar fi: Svârcești, Dragomirești, Spanțog, Cârstinești, Brăniștari și Izvorani, alături de rumâni și țigani, unele având și vad de moară, toate fiind, de fapt, proprietățile *jupânesei Caplea* fie integral, fie parțial: „*pentru ca să-i fie ocină la Svârcești, partea jupaniței Caplea toată, cu vecini și cu morile și cu tot venitul, și iarăși să-i fie sfintei mănăstiri ocină la Dragomirești, partea jupânesei Caplea toată, cu vecini și cu tot venitul, și iarăși să fie sfintei mănăstiri ocină la Spanțov, partea jupânesei Caplea toată, cu vecini și cu gârla, și iarăși să-i fie ocină la Brăniștari, a patra parte, partea jupânesei Caplea, și iarăși să-i fie ocină la Cârstienești, cu vecini și cu toate morile, și iarăși să fie sfintei mănăstiri moșie la Izvorani, partea jupânesei Caplea toată, oricâtă se va alege de peste tot; și iarăși să fie sfintei mănăstiri niște sălașe de țigani*” (D.R.H., 1983, B., V, 320, nr. 291; S.A.N.I.C., S. I. nr. 733; Fond M-rea Mihai Vodă, pachet III/1).

Aceleși document menționează că *jupâneasa Caplea* a avut un copil, pe nume Pătrașco, care, murind, a fost îngropat la mănăstirea Bolintin, dăruind acestui locaș sfânt alte sate și țigani, pentru sufletul lui, iar mănăstirii Sfântul Nicolae, unde a fost și ea îngropată, i-a lăsat domeniile de mai sus: „*iar jupâneasa Caplea a avut un fecior, anume*

Pătrașco, și a murit și l-a îngropat la mănăstirea Bolintin, cu hramul Sfânta Bunavestire a Născătoarei de Dumnezeu, și au dat alte sate și bucate și țigani, pentru sufletul lui. Iar la sfânta mănăstire Sfântul Nicolae, unde este îngropată jupâneasa Caplea, și așa a lăsat cu mare blestem ca să fie acestea la sfânta mănăstire” (D.R.H., 1983, B., V, 320, nr. 291; S.A.N.I.C., S. I. nr. 733; Fond M-rea Mihai Vodă, pachet III/1). De fapt, dăruirea tuturor acestor proprietăți pe care domnitorii sau boierii le lăsau bisericilor sau mănăstirilor se făcea doar pentru pomenirea numelor lor în timpul slujbelor efectuate zilnic, pentru grija pe care slujitorii acelor locuri le aveau prin rugăciuni pentru sufletele donatorilor.

Actul stabilește, cu certitudine, că jupâneasa era soră de cruce cu banul Ghiorma, și nu soția lui: „*pentru că jupâneasa Caplea este cu jupanul Ghiorma mare postelnic soră după Sfânta Evanghelie” (D.R.H., 1983, B., V, 320, nr. 291; S.A.N.I.C., S. I. nr. 733; Fond M-rea Mihai Vodă, pachet III/1). Astfel, prin această legătură, Caplea dădea ctitoriei lui Ghiorma nu numai moșiile ei, dar și alte averi pe care le avea.*

„Editorii actului, Ion Ionașcu, într-un articol despre istoria mănăstirii Bolintin și colectivele care au întocmit colecțiile Documente privind istoria României și Documenta Romaniae Historica (seriile Țara Românească) au transcris întocmai toate greșelile traducătorului și au considerat că traducătorul din veacul al XVIII-lea a scris greșit vâleatul, pentru că la 8 aprilie 1558, în domnie era Mircea Ciobanul, și au redactat actul după componența Sfatului Domnesc, în anii 1564-1568, în domnia lui Petru cel Tânăr; de asemenea, N. Iorga a publicat o mențiune după o notiță grecească de la Biblioteca Academiei Române, cu data «circa 1540», unde ca emitent apare «Petru (Radu Paisie)». Astfel, pe nesimțite a mai apărut o mănăstire pe harta așezămintelor mănăstirești muntene, mănăstirea cu nume ciudat Sfântul Nicolae «de la Pâlcov», iar jupânului Ghiorma i s-a găsit o jupâneasă, deși traducătorul a scris, după cum am văzut, doar că jupâneasa Caplea a avut o legătură, nu și ce fel de legătură a avut cu Ghiorma. De asemenea, din pricina acestui document, biserica a fost numită de istorici «a postelnicesei Caplea», deși nu apare nicăieri în documentele vechi sub acest nume” (Zahariuc, 2008, 130).

Numită biserița „*jupânesei Caplea*”, aceasta este, conform afirmațiilor lui Petronel Zahariuc, biserica postelnicului Ghiorma, iar denumirea de mai sus poate fi o greșeală perpetuată de istorici. În sprijinul afirmației lui Petronel Zahariuc vin documentele istorice.

Dar cine era acest mare postelnic Ghiorma? Tot Petronel Zahariuc dă un răspuns. Astfel, el spune că: „*acest boier de neam grecesc, originar din Pogoiana Epirului, a ajuns mare postelnic în Sfatul domnesc al lui Petru cel Tânăr, fiul lui Mircea Ciobanul, la sfârșitul lunii martie 1564 și a rezistat până la 8 iunie 1568, după care, cândva în zilele lui Alexandru al II-lea Mircea, se spune într-un hrisov din 5 aprilie 1635, «a pierit de sabie» (D.R.H., 1985, B., XXV, 64-65, nr. 47; 81-82, nr. 64). Nu credem că «favoritul» doamnei Chiajna a murit cu sabia în mână, luptând împotriva dușmanilor țării sau ai dușmanilor personali, ci de sabia călăului în urma vreunui dintre obișnuitele comploturi*

ale vremii. Deși, Ghiorma este cunoscut din mărturiile vremii cu dregătoria de postelnic, atunci când numele îi este asociat cu ctitoriile vremii este pomenit cu dregătoria de ban. Ghiorma a fost compatriot, cum am spune azi, și contemporan cu Oxotie aga, și el ctitor la Simonopetra” (Zahariuc, 2008, 127).

Conform unui document, datat 18 septembrie 1588, acest prim metoh a fost înzestrat de Mihnea Voievod, cu toată moșia din jur care „*îi este ocină veche și dreaptă și dedină, miluită de răposatul Petre Voievod, fiul lui Mircea Voievod, de mai înainte vreme, cu acel loc, până în apa Dâmboviței. Asemenea și domnia mea am miluit și am întărit sfintei mănăstiri și cu apă, ca să fie volnici să facă moară lângă sfânta mănăstire, însă aproape, dinaintea porții să facă moară [...] Și să fie volnici călugării de la sfânta mănăstire să îngrească și să facă zăgaz pe o gârlă care este mai sus, ca să nu curgă apa pe aceea gârlă care este mai sus de moară, ci să fie volnici călugării să aducă apa la moară” (D.I.R., 1952, B., veacul XVI, V, 377, nr. 395; S.A.N.I.C., S. I. nr. 1.395, Fond M-rea Mihai Vodă, pachet III/4). Din acest act reiese că această biserică era în apropierea Dâmboviței, dovadă fiind dorința și posibilitatea de a construi un zăgaz de moară, aproape chiar de poarta locașului. Faptul că se afla în apropierea malurilor Dâmboviței este confirmat mai târziu în gramata Patriarhului Ieremia al II-lea, despre care se va vorbi în paginile următoare.*

De-a lungul timpului această biserică a primit danii de la diverși locuitori, printre care se numără și Nicula care a dat o livadă lângă zona numită Lacul Adânc, act întărit ulterior, la 20 mai 1571, de către județul și cei 12 pângari ai orașului București: „*am scris eu, Nicula sudețul și cei 12 pângari din oraș din București această carte a noastră, ca să se știe că a dat Nicula, fiul lui Armă și al Mariei o livadă, de la Lacul Adânc, pe unde vor fi semnele și locul lui Nicula, fiul lui Arnă, la sfânta dumnezeiasca mănăstire, unde este hramul sfântului Nicolae, ca să-l scrie pe Nicula [...] la sfântul dumnezeescul pomelnic” (D.I.R., 1952, B., veacul XVI, V, 20-21, nr. 22; S.A.N.I.C., S. I., nr. 888, Fond M-rea Mihai Vodă, pachet III/2). Reiese nu numai hramul mănăstirii, dar și motivul pentru care Nicula a făcut această donație – dorința de a fi trecut în pomelnicul sfântului locaș, precum și pomenirea numelui lui de fiecare dată, alături de ceilalți ctitori și donatori și, implicit, grija de sufletul său după moartea lui, pentru că cine ar putea avea grijă mai bine de sufletele celor dispăruți decât călugării, trimișii lui Dumnezeu pe pământ, prin rugăciunile lor?*

Domnitorii care au urmat la tronul Țării Românești au întărit documentele anterioare și au contribuit prin alte înzestrări la mărirea averii acestei biserici. Astfel, la 12 august 1582, domnitorul Mihnea Turcitul confirma actul făcut acestui locaș de către jupan Mitrea fost mare vornic, care cuprindea moșia și morile din satul Grozăvești, alături de câmp, pădure, siliște cu rumânii aflați acolo: „*Dat-am domniia mea această poruncă a domniile mele sfintei mănăstiri de lângă București, care să zice și este hramu sfinti Nicolae, ca să-i fie moșia și morile, din câmp și din pădure și din siliște cu rumâni și du pretutindenea, pentru că această moșie și morile sunt bătrâne și drepte și de baștină ale cinstului boerul*

domnii mele jupan Mitre fost mare vornic” (D.I.R., 1952, B., veacul XVI, V, 69-70, nr. 71; S.A.N.I.C., S. I., nr. 1.205).

Ulterior, printr-un document datat 30 mai 1586, Mihnea Turcitul întărea aceleași biserici întreaga moșie situată împrejur, aceasta fiind cumpărată de la doamna Catrina și de la fostul agă Constantin, pentru suma de 12.000 de aspri de argint: „*cum de să-i fie această ocină și cu vie și până la Lacul Adâncu și livezile toate din sus și din jos în ocolul locului, veri cât se va alege în toate laturile, pentru că este bătrână și dreptă ocină sfintei, dumnezeieștii mănăstiri de la sfântul Nicolae, cumpărătoare de la muma dumnealui, dila doamna Catrina, dila boiarenul dumnealui, de la Costandin fosta agă, drept 12.000 de aspri de argint gata*” (D.I.R., 1952, veacul XVI, B., V, 240-241, nr. 255; S.A.N.I.C., S. I., nr. 1.314).

Pe data de 18 septembrie 1588, Mihnea Turcitul întărea, încă o dată, mănăstirii Caplea, ce avea hramul Sfântului Ierarh Nicolae, stăpânirea întregii ocine dimprejur până la Dâmbovița, precum și stăpânirea apei, dându-i și dreptul: „*să fie volnici să facă moară lângă Sfânta mănăstire, însă aproape, dinainte porții*” (D.I.R., 1952, B., veacul XVI, V, 377, nr. 395; S.A.N.I.C., S. I., nr. 1.395, Fond M-rea Mihai Vodă, pachet III/4). De asemenea, reconfirma și dreptul asupra unui vad de moară.

Peste câțiva ani, la 5 mai 1591, același domnitor dădea o nouă întărire mănăstirii Caplei în timpul păstoririi egumenul Evghenie „*și tuturor fraților care trăiesc în sfânta mănăstire, ca să le fie un vad de moară și cu locul ce este în fața porții sfintei mănăstiri*” (D.I.R., 1953, B., veacul XVI, VI, 6-7, nr. 7; S.A.N.I.C., S. I., nr. 1.449, Fond M-rea Mihai Vodă, pachet III/3).

Din toate aceste documente menționate mai sus reiese faptul că biserica postelnicului Ghiorma, încă din momentul ctitoririi sale în anii 1564-1568, se afla în imediata apropiere a orașului București și a avut în stăpânire întreaga proprietate dimprejurul ei, până la Dâmbovița, precum și un vad de moară.

În ceea ce privește data întemeierii mănăstirii Mihai Vodă, acest fapt este tratat diferit, întrucât unii istorici au ocolit această problemă, alții au arătat că data nu poate fi precizată și, în sfârșit, alții au acceptat data de 1594 cuprinsă în a doua pisanie, scrisă în limba greacă și așezată în anul 1711 deasupra ușii de la intrare.

Împrejurările în care mănăstirea lui Mihai Viteazul a fost ridicată sunt arătate de cartea, din octombrie 1591, dată de către patriarhul Ieremia al II-lea de la Constantinopol, prin care aduce la cunoștință că, făcând o călătorie la București, în timpul păstoriei egumenului Evghenie, a văzut biserica „*jupânesei Caplea*”, metoh al mănăstirii athonite Simonopetra, înzestrată cu moșii, pământuri, mori, țigani și rumâni, cu un mare neajuns – inundațiile frecvente ale Dâmboviței, în toate anotimpurile anului: „*Așadar, deoarece Smerenia noastră am ajuns în drumul nostru și la prea sfânta Mitropolie a Ungrovlahiei și am stat aici în Sinod, șezând împreună cu noi și arhieri aflători acolo, cel prea cucernic între ieromonahi chir Evghenie dela cinstita mănăstire a Simopetrei ce se află pe Muntele*

Sfânt, înfățișându-se, ne-a adus la cunoștință că metohul din București al acestei sfinte mănăstiri, în toate celelalte privințe cu adevărat e din belșug plin și încărcat cu bunuri felurite, mișcătoare și nemișcătoare și anume: cu oameni ce se străduiesc după rânduiala vieții călugărești, cu mulțimea închinărilor de vii, de ogoare, de mori de apă, de sute destule cu vecinii (și) țiganii din ele și multe alte, întrecându-se, în cele mai multe privințe, în comparație cu altele; a căpătat însă și un neajuns, care aduce o pagubă nu mică: faptul că monahii trimiși spre îndeplinirea serviciului nu pot locui, fără supărare și în mod mulțumitor, din pricina naturii foarte aducătoare de boli și mlăștinoase a locului și neprimitoare pentru toți, întrucât metohul se află la mal și aproape de râul ce curge pe acolo; din care pricină, la tot prilejul fiind inundat, suferă de cele mai rele lucruri, nu numai în vreme de iarnă, când aerul este cât se poate de rece și de aspru, ci și în celelate trei anotimpuri, primăvara, vara și toamna, precum și mulți alții din cei cucernici ne-au încredințat despre aceasta și precum noi înșine, cu ochii noștri din întâmplare, am văzut și am rămas uimit? (Documente grecești privitoare la istoria românilor, 1915, 90-91, nr. CLXII).

Deși era un metoh care aducea mari foloase mănăstirii Simonopetra de pe Muntele Athos, în condițiile inundațiilor frecvente ale Dâmboviței, locul devenea mlăștinos, aducător de boli, iar călugării nu mai puteau trăi acolo.

„Numele lui Evghenie, care este menționat și în actul de întărire din 5 mai 1591, al lui Mihnea Turcitul, ca fiind egumen al bisericii vechi întemeiate de jupâneasa Caplea, ne îndreptățește de a identifica metohul cel vechi pomenit în cartea lui Ieremia al II-lea, din octombrie 1591, cu biserica întemeiată de acea jupâneasă, între 1564 și 1568. Această identificare este confirmată și prin poziția mai sus descrisă în acel document, avută lângă malul râului Dâmbovița de metohul cel vechi, ceea ce corespunde cu situația lângă acel râu al mănăstirii Caplei, arătată și în actul de întărire din 18 septembrie 1588, a lui Mihnea Turcitul” (Morintz, Cantacuzino, Cebuc, Abramovici, 1954, 394).

În contextul arătat de document trebuia găsită o soluție, aceasta fiind ridicarea unei alte biserici, fapt autorizat chiar de Patriahul Ieremia al II-lea. Astfel, noul lăcaș a fost înălțat în următoarele împrejurări: *„și căpătând învoire deplină a găsit pe prea cucernicul jupan Mihail Banul, bărbat cu adevărat evlavios și de mult însetat de aceasta, care în acelaș timp, cu cuvântul, necruțând truda și osteneala, dar nicio cheltuială, a ridicat chiar din temelii o altă biserică foarte frumoasă și arătoasă întru numele marelui Nicolae, și numind-o metoh al cinstitei mănăstiri a Simopetriților; a ridicat în juru-i foarte multe chilii spre locuința sfinților bărbați, care vin acolo și, în afară de aceasta a închinat și sfinte odoare și felurite podoabe din argint și din aur. Iar, pe lângă acestea, i-a mai adăugat și sate cu vecinii lor și multe alte lucruri de preț au oferit întru slava lui Dumnezeu și sufleteasca-i mântuire ca rob și om credincios al Domnului”* (Documente grecești privitoare la istoria românilor, 1915, 91, nr. CLXII).

Noua biserică urma să aibă hramul Sfântului Ierarh Nicolae, să fie înconjurată de chilii în care să locuiască *„sfinți bărbați”* care veneau acolo. Noul lăcaș era închinat

mănăstirii athonite Simonopetra. O dată cu ridicarea ei, urmată de închinare, Mihai a înzestrat-o, pe lângă moșii, cu obiecte din argint și aur, odoare care vor face parte din inventarul bisericesc. De fapt, premisele ridicării noului loc sfânt sunt destul de clar reliefate în actul patriarhal.

Cuvintele „*jupan Mihail Banul*” amintite în citatul anterior se referă la perioada când Mihai Viteazul ocupase funcții mai înainte de a deveni domn, în toamna anului 1593, și nu la faptul că Mihai era „*Ban*” în momentul ctitoririi mănăstirii Mihai Vodă.

În continuare, cartea Patriarhului Ieremia al II-lea dezvăluie și alte informații importante referitoare la noul așezământ. Astfel, acesta se afla situat în fața bisericii cu hramul Sfântului Prooroc Ioan Botezătorul, urma să aibă pivnițe, precum și chilii special amenajate, în jurul bisericii, pentru călugării care erau în trecere prin zonă și care doreau să se odihnească. De asemenea, urma să fie înzestrată de Mihai cu diverse proprietăți. Noul metoh nu era unul oarecare, ci era deja sfințit ca o stavropighie²: „*Drept aceea, scriind Smerenia noastră poruncește întru Duhul Sfânt cu părerea și arhierilor aflători cu noi, că această biserică venerabilă și arătoasă, de curând construită a marelui Nicolae, pe dealul cutare, în fața metohului așezat spre răsărit al Proorocului, Înainte Mergătorului și Botezătorului Ioan, împreună cu toate chiliile, din nou ridicată în jurul ei, deasupra și dedesubtul pământului și cu cele dela început și mai sus închinare, mișcătoare și nemișcătoare și cu cele de curând adăogate de prea cucernicul jupân Mihail Banul, precum se află enumerate și după felul lor în cartea de închinare, să fie și să se numească metoh al mănăstirii Simopetrișilor, cinstit întru toate mai presus de metohul ce s'a făcut înaintea lui, din vechime, fiind sfințit deoparte ca stavropighie patriarhicească de Smerenia noastră, care am sălășluit în persoană acolo, iar de-altă parte fiind orânduie ca un lăcaș potrivit, nu numai pentru acei ce locuiesc acolo și sunt adevărați frați așezați întru Hristos, dar și pentru acei care ar voi să locuiască acolo în trecere din țară străină?*” (*Documente grecești privitoare la istoria românilor*, 1915, 91-92, nr. CLXII).

În continuare, documentul patriarhal mai stipula rolul călugărilor, de trimiși ai lui Dumnezeu pe pământ, și de păzitori ai averii mănăstirești. La toate acestea se adăuga și grija de a spori averea noului loc sfânt: „*Și, al doilea, economii³ și supraveghetorii acestei biserici, trimiși în orice timp, trebuie ca înainte de toate, pe deoparte să fie evlavioși față de Dumnezeu și închinători neobosiți ai lui Hristos, iar pe de altă parte, îngrijitori și paznici ai tuturor lucrurilor închinare mănăstirii, mișcătoare și nemișcătoare, să se străduiască și în tot chipul pentru creșterea acestora spre mai bine, pentru ca, trăind întru îndestulare, să proslăvească, fără încetare, Dumnezeirea, arătând toată iubirea frățească, unii față de alții, întrecându-se în râvnă dumnezeiască și îndemnându-se unii pe alții întru desbrăcarea de numele păcatelor, întru înnoirea minții și întru restatornicia împărăției*

2. Mănăstire care depinde direct de patriarhie.

3. Persoană căreia i-au fost încredințate spre administrare bunurile unei mănăstiri.

cerurilor” (*Documente grecești privitoare la istoria românilor*, 1915, 92, nr. CLXII).

Aceeași carte a patriarhului mai precizează: „Și, al treilea, în afară de acestea, acele dela început și mai sus oferite și acele închinare, toate deopotrivă, bunuri și lucruri, mișcătoare și nemișcătoare, ale mănăstirii Simopetriților; cele dinlăuntru vechiului metoh și cele din afară, apropiate și depărtate și încă și cele oferite de mai sus pomenitul prea bogatul boer jupan Mihail Banul și ctitor adevărat, dar și cele care, și după aceasta se vor dobândi, să le păzească, nedeslipite și întru toate neînstrăinate și neschimbate, dela cei care la început și până acum le-au închinat împreună cu moștenitorii lor” (*Documente grecești privitoare la istoria românilor*, 1915, 92, nr. CLXII). Astfel, toate proprietățile vechiului metoh, treceau în posesiunea noului așezământ sfânt ridicat de viitorul domnitor Mihai Viteazul. Lăcașul avea printre altele menirea de a-și apăra proprietățile, de a le spori și de a nu le înstrăina.

Documentul arată că, după înființarea pe deal a noii mănăstirii, vechea biserică a rămas ca „metoh, așa cum se găsește, păzit de doi sau și de mai mulți călugări și a recomandat a se păstra toate bunurile cele dinlăuntru vechiului metoh și cele din afară” (*Documente grecești privitoare la istoria românilor*, 1915, 91, nr. CLXII). Din păcate, acesta este ultimul act care face referire la vechiul metoh al mănăstirii athonite Simonopetra.

Și acest hrisov, ca și altele similare, cuprinde la finalul lui blesteme împotriva tuturor acelor (nu conta dacă persoana care trecea peste aceste dispoziții era considerată ca făcând parte din lumea monahală sau laică, aceasta nu era exclusă de puterea spirituală sau fizică a blestemului) care ar încălca dispozițiile stipulate în cartea patriarhală: „Iar dacă cineva, mai pe urmă, în orice chip, ar voi să răstoarne în totul sau în parte, câte mai sus s’au însemnat prin hotărâre sinodală, oricare ar fi el, fie arhiereul legiuit din acea vreme a Ungrovlahiei, fie acela care ar avea conducerea țării, fie vreun altul, mic sau mare, din cinul cel sfințit sau din cârmuirea și orânduirea cea lumească, unul ca acela, de va fi sfințit, să fie caterisit, ca un suflet pizmaș și ca unul care amestecă neghina cea rea cu grâul cel curat al faptei celei după Dumnezeu; iar, de va fi mirean, stăpân ori stăpânit să fie afurisit de către Dumnezeu cel atotputernic și supus blestemelor celor 318 părinți purtători de Dumnezeu și partea lui să fie cu trădătorului Iuda” (*Documente grecești privitoare la istoria românilor*, 1915, 92-93, nr. CLXII).

La finalul gramatei patriarhale se menționează că aceasta a fost sigilată cu pecete de plumb și apoi a fost semnată de însuși Patriarhul Constantinopolului, la data de 5 octombrie 1591. De asemenea, actul a fost încredințat nu numai locașului nou ridicat în București, ci și mănăstirii Simonopetra de pe Muntele Athos: „cartea cea de față, pecetluită a Smereniei noastre, făcută cu iscălitura însăși de mâna noastră și întărită cu pecete de plumb, s’a și dat călugărilor cinstitei mănăstiri a Simopetriților și totodată metohului, făcut din nou, întru numele cinstit al marelui Nicolae, spre siguranță. 7100 octombrie, indicația 5” (*Documente grecești privitoare la istoria românilor*, 1915, 93, nr. CLXII).

Documentul patriarhal arată motivul și împrejurările în care a fost ridicată această mănăstire, dar și faptul că aceasta a fost construită cu osteneala și cheltuiala lui Mihai Banul, cu mult timp înainte de a deveni domn: „*El este cel care a ridicat și chiliile dimprejur cu pivnițele lor și a înzestrat noua sa ctitorie cu moșii, care aveau iobagi, cu odoare sfinte, cu obiecte din argint și din aur. Cartea mai amintește că biserica cea nouă a fost sfințită de însuși Patriarhul Ieremia al II-lea, în timpul șederii lui în București, când a fost ridicată la rangul de stavropighie patriarhicească, adică de unitate, care cuprindea vechea și noua biserică cu construcțiile și cu averea lor mobilă și imobilă și care atârna direct de Patriarhia grecească din Constantinopol, fără vreun amestec al episcopilor și mitropoliților Ungro-Vlahiei*” (Morintz, Cantacuzino, Cebuc, Abramovici, 1954, 326).

Documentul patriarhal cuprinde o mențiune greșită. Este vorba de faptul că Mihai ar fi fost în momentul vizitei lui Ieremia al II-lea și construirii noii mănăstiri, ban al Craiovei. Conform documentelor publicate, „*cariera lui Mihai a început prin numirea sa ca bănișor de Mehedinți de către Iane (fratele mamei sale Tudora), care devenise în 1586 mare ban al Craiovei, sub domnitorul Mihnea Turcitul. După funcția de bănișor de Mehedinți, atestată prin două documente din 1 ianuarie și 29 noiembrie 1588 (D.I.R., 1952, B., veacul XVI, V, 341, nr. 358 și 383, nr. 403), Mihai apare în acte ca mare stolnic, sub domnia lui Mihnea Turcitul, fiind pomenit pentru prima oară în Divanul domnesc din 12 decembrie 1588 în locul lui Vintilă din Clătești (D.I.R., 1952, B., veacul XVI, V, 386, nr. 405) și pentru ultima oară în această calitate, în Divanul din 22 mai 1591, după care, o dată cu sosirea noului domnitor Ștefan Surdul, a fost înlocuit prin numitul Dima (D.I.R., 1953, B., veacul XVI, VI, 7-8, nr. 9).*

După aceea, Mihai a devenit mare postelnic sub domnitorul Ștefan Surdul și este menționat ca atare, pentru prima dată, în Divanul din 1 iunie și 24 iulie 1591 și pentru ultima oară (D.I.R., 1953, B., veacul XVI, VI, 9, nr. 11; 12, nr. 15; 26, nr. 31) în acela de la 18 decembrie 1591, după care a fost înlocuit printr-un anume Iane (Iano) (D.I.R., 1953, B., veacul XVI, VI, 27, nr. 32). Apoi Mihai a devenit, tot sub domnia lui Ștefan Surdul, mare agă – actul de întărire din 10 iunie 1594, dat de însuși Mihai Viteazul Voievod (D.I.R., 1953, B., veacul XVI, VI, 128-129, nr. 142), funcție pe care a îndeplinit-o în perioada cuprinsă între părăsirea postelniciei și mazilirea aceluia domnitor în vara anului 1592. În actul de întărire, referitor la 23 de moșii, pe care l-a dat la 6 septembrie 1598, Mihai Viteazul Voievod amintește că aceste bunuri au fost cumpărate „în zilele lui Mihnea Voievod și în zilele lui Ștefan Voievod, când a fost domnia mea mare stolnic și mare postelnic și mare agă și mare ban al Craiovei” (D.I.R., 1953, B., veacul XVI, VI, 326, nr. 348).

După domnia lui Alexandru cel Rău, de la care primul document cunoscut este din 1 decembrie 1592 iar ultimul (D.I.R., 1953, B., veacul XVI, VI, 66, nr. 75 și 78, nr. 89) din 18 august 1593, Mihai nu mai apare investit cu nici o funcție. Alexandru cel Rău a avut probabil de la început o atitudine bătutoare față de Mihai, care slujise credincios pe cei doi domni premergători și care era unul din dregătorii bogați și de funcție în

această perioadă. În curând dușmănia noului domnitor a devenit vădită față de Mihai, care a fost nevoit să se ascundă în țară pentru a nu fi prins de slujitorii domnești și apoi să pibegească în Ardeal, unde a fost adăpostit de Baltazar Báthory, vărul principelui Sigismund; de aici a plecat în cursul anului 1593 la Constantinopol, de unde s'a întors în toamna aceluia an ca domn învestit al Țării Românești" (Morintz, Cantacuzino, Cebuc, Abramovici, 1954, 327-328).

În ceea ce privește funcția de mare Ban al Craiovei, nu există niciun document de Divan care să îl menționeze pe Mihai în această funcție. Începând „de la 8 ianuarie 1587 și până la 1 decembrie 1592, data primului divan cunoscut, întrunit sub domnia lui Alexandru cel Rău, apare în documentele sfaturilor domnești (D.I.R., 1952, B., veacul XVI, V, 386, nr. 405 și 280, nr. 292; D.I.R., 1953, B., veacul XVI, VI, 54, nr. 62 și 58, nr. 67) ca mare ban al Craiovei numai Iane Epirotul, omul de încredere al lui Mihnea Turcitul, rudă de aproape a lui Mihai Viteazul și care a ajutat la ridicarea lui în scaun. Era neapărată nevoie ca Iane să stea cea mai mare parte a anului la Constantinopol, pentru a apăra interesele Domniei, ceea ce este dovedit și prin numeroase chitanțe în limba greacă privind împrumuturi în bani, contractate în anii 1589 și 1590 de la diverși dregători turci în numele domnitorilor români de către Iane, care iscălește «Ioan Banul» (Documente grecești privitoare la istoria românilor, 1915, 86, nr. CXLIX, CL; 87, nr. CLI, CLII, CLIII; 87-88, nr. CLV, CLVI; 89, nr. CLVIII).

„Titlul de mare Ban al Craiovei, pe care îl amintește Mihai Viteazul încă în două acte de întărire (D.I.R., 1953, B., veacul XVI, vol. VI, 102-103, nr. 115 și 336-341, nr. 348), date de el ca voievod, la 20 februarie 1594 și 6 septembrie 1598, se referă desigur numai la isprăvnicia băniei" (Morintz, Cantacuzino, Cebuc, Abramovici, 1954, 328-329).

De fapt, în această perioadă, Mihai a fost locțiitorul lui Iane, mare Ban al Craiovei, plecat pentru interesele domniei la Constantinopol, (Panaitescu, 1936, 24-25) și care se întorcea rar în țară.

Denumirea de „Mihail banul", se regăsește nu numai în cartea lui Ieremia al II-lea din octombrie 1591, ci și în scrisoarea (Documente privitoare la istoria românilor. Acte din secolul al XVI-lea relative mai ales la domnia și viața lui Petru Vodă Șchiopul: 1517-1612, 1900, 373-374, nr. DXIX; Documente grecești privitoare la istoria românilor, 1915, 97, nr. CLXXIV) din 14 noiembrie 1593, adresată lui Petre Șchiopul de către Andronic Cantacuzino. Conform acesteia din urmă, Mihai a îndeplinit misiunea de locțiitor al marelui ban în timp ce era mare stolnic sau mare postelnic. „Absența numelui lui Mihai, care se observă în unele acte de divane domnești, întrunite în această perioadă, precum sunt acele din 13 iunie și iulie 1589; 5 iulie, 19 iulie și 14 decembrie 1589 (D.I.R., 1952, B., veacul XVI, V, 416, nr. 430; 417, nr. 431; 419, nr. 433 și 421, nr. 436) și acele din 8 aprilie, 28 și 29 iunie 1590, (D.I.R., 1952, B., veacul XVI, V, 439, nr. 453; 460, nr. 476 și 462, nr. 478) fără ca prin aceasta Mihai să fi fost înlocuit din funcția de mare stolnic, în care este pomenit de alte documente de divane, intermediare sau posterioare. De asemenea,

creдем că se poate explica printr-o însărcinare personală dată lui Mihai Stolnicul, care necesita absența sa din orașul de scaun al Țării Românești, anume: misiunea de loçtiitor la marea bănie a Craiovei, atribuită lui Mihai, pentru a înlocui pe Iane, marele ban, cu asentimentul acestuia și al domnitorului” (Morintz, Cantacuzino, Cebuc, Abramovici, 1954, 329).

Informațiile de mai sus demonstrează că Mihai a fost loçtiitor al marelui ban al Craiovei între anii 1589 și 1591, mai ales în timpul domniei lui Mihnea Turcitul, în această perioadă el putând aduna o avere considerabilă (*D.I.R.*, 1953, B., veacul XVI, VI, 336-341, nr. 348), acest lucru dându-i posibilitatea și mijloacele materiale de a construi și de a înzestra mănăstirea care îi poartă numele. Astfel, examinarea documentelor amintite confirmă finalizarea lucrărilor la acest locaș sfânt înainte de octombrie 1591, când Ieremia al II-lea, aflându-se în București, i-a dat cunoscuta gramată patriarhală. În concluzie „*Mihai a construit această mănăstire în anii 1589-1591, în timp ce a fost un înalt dregător al Țării Românești, căci ulterior, începând din toamna anului 1592, el a devenit bănuț, apoi a fost fugar și pribeag. Noua ctitorie a înlocuit vechea mănăstire a jupânesei Caplea, care a rămas apoi ca un metoh închinat noii mănăstiri, ambele fiind închinare mănăstirii Simopetra de pe Muntele Athos”* (Morintz, Cantacuzino, Cebuc, Abramovici, 1954, 329).

Informațiile oferite de gramata Patriarhului Ieremia al II-lea au fost susținute ulterior de rezultatele campaniei de cercetări arheologice desfășurate în anul 1953. Conform acestora s-a putut afirma că data înființării mănăstirii Mihai Vodă nu a fost anul 1594 „*cum s'a crezut până acum, ci că ea a fost înființată înainte de investirea ca domn a lui Mihai Viteazul, încât exista încă din 1591. Astfel campania arheologică din 1953 stimulând cercetările istorice referitoare la trecutul Dealului Mihai Vodă, a isbutit să stabilească și data precisă a întemeierii mănăstirii lui Mihai Viteazul”* (Morintz, Cantacuzino, Cebuc, Abramovici, 1954, 394).

Bibliografie

Izvoare inedite:

S.A.N.I.C., Fond Mănăstirea Mihai Vodă, pachet III/1-4.

S.A.N.I.C., Secția Istorică, nr. 733, 888, 1.205, 1.314, 1.395, 1.449.

Izvoare edite:

D.I.R., 1952, Seria B., Țara Românească, veac XVI, V, red. resp. Ionașcu, I., Lăzărescu-Ionescu, L., Cîmpina, B., Stănescu, E., Prodan, D., Editura Academiei Republicii Populare România, București.

D.I.R., 1953, Seria B., Țara Românească, veac XVI, VI, red. resp. Ionașcu, I., Lăzărescu-Ionescu, L., Cîmpina, B., Stănescu, E., Prodan, D., Editura Academiei Republicii Populare România, București.

- D.R.H., 1983, Seria B., Țara Românească, V, red. resp. Pascu, Șt., Ștefănescu, Șt., Cihodaru, C., Mioc, D., Caproșu, I., Răduțiu, A., Editura Academiei Republice Socialiste România, București.
- D.R.H., 1985, Seria B., Țara Românească, XXV, red. resp. Mioc, D., Bălan, M., Cămărășescu, R., Fotino, C., Editura Academiei Republice Socialiste România, București.
- Documente privitoare la istoria românilor. Acte din secolul al XVI-lea relative mai ales la domnia și viața lui Petru Vodă Șchiopul: 1517-1612*, 1900, ed. Iorga, N., 1900, vol. XI, Socec, București.
- Documente grecești privitoare la istoria românilor*, 1915, ed. Iorga, N., vol. XIV, partea I (1320-1716), Librăriile Socec & Co, C. Sfetea, Pavel Suru, București.

Lucrări generale:

- Anania, L., Luminea, C., Melinte, L., 1995, *Bisericile osândite de Ceaușescu: București 1977-1989*, Editura Anastasia, București.
- Crăciun, I., 1928, *Cronicarul Szamosközy și însemnările lui privitoare la români 1566-1608*, Institutul de arte grafice „Ardealul”, Cluj.
- Lahovari, G. I., Brătianu, general C. I., Tocilescu, Gr., G., 1898, *Marele Dicționar Geografic al României*, vol. I, Stabilimentul Grafic J. V. Socecu, București.
- Morintz, S., Cantacuzino, Gh., Cebuc, Alex., Abramovici, C., 1954, „Săpăturile arheologice din sectorul Mihai Vodă”, *Studii și referate privind istoria României*, partea I-a, București, 322-409.
- Panaitescu, P. P., 1936, *Mihai Viteazul*, Editura Fundația Regele Carol I, București.
- Popescu, vornicul R., 1963, *Istoriile Domnilor Țării Românești*, ediție îngrijită de Const. Grecescu, Editura Academiei Republicii Populare Române, București.
- Teodorescu, V. Z., 1999, „Popina de la „Mihai Vodă”, vatră de istorie multimilenară”, *B.M.I.M.*, XIII, București, 245-280.
- Zahariuc, P., 2008, *De la Iași la Muntele Athos. Studii și documente de istorie a bisericii*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași.